

Den norske Forfatterforening

Kultur- og kirkedepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

Oslo, 30. september 2009

postmottak@kkd.dep.no

Deres ref.: 2006/0763 KU/KU2 FIM:hel

HØRINGSSVAR TIL RAPPORT MED EVALUERING AV BOKAVTALEN

Innledning

Vi viser til Telemarksforskning-Bøs rapport, "Evaluering av bokavtalen, 2009", og takker for Kultur- og kirkedepartementets invitasjon om å bidra med høringssvar. Bokavtalen legger svært mange premisser for skrivingen og tilgjengeliggjøringen av litteratur på norsk, og angår dermed i høy grad også skribentene. I vårt høringssvar vil vi særlig konsentrere oss om bøkens tilgjengelighet gjennom bokhandelen og bredden de presenteres i. Vi, Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere og Forfatterforeningen konsentrerer oss altså om **kapittel 5 Analyser av tilgjengelighet** og **kapittel 8 Lønnsomhetsutvikling i bokbransjen**, herunder vil vi også kort kommentere avsnittet om forfatterøkonomien.

Evalueringsrapporten peker på at det har vært en sterk omstrukturering av bokbransjen de siste årene, antallet hovedbutikker synker og antallet filialer øker. Rapporten viser også at utgangspunktet for en del av endringene i bokbransjen er å finne i bokbransjeavtalen fra 1998, og ikke nødvendigvis kun i Bokavtalen fra 2004. Et hovedspørsmål i evalueringen fra Telemarksforskning er om bokavtalen er et mer effektivt litteraturpolitisk virkemiddel enn Bransjeavtalen. Vi mener at viktigere enn å få svar på om denne avtalen virker bedre eller dårligere enn den forrige, er om den norske bokbransjen oppfyller sine litteraturpolitiske forpliktelser under de rammebetingelsene som har vært lagt gjennom både den forrige og den nåværende avtalen. Vårt spørsmål er: Møter norske lesere en bred norsk litteratur i bokhandelen i dag?

1) Analyser av tilgjengelighet.

Bokhandelstrukturen

De siste årene har det vært en sterk økning i utsalgssteder: Antall hovedbutikker synker, mens antall filialer øker. At det har blitt flere utsalgssteder for bøker er et gode, både for norsk litteratur, norske lesere og norske forfattere. Økningen i filialer er sterkere enn nedgang i hovedbutikker, noe som betyr at folk som kjøper bøker har tilgang til bøker gjennom flere utsalgssteder i dag enn for fire år siden.

Evalueringsrapporten peker også på at bokhandelkjedenes forhandlingsmakt vis å vis forlagene er blitt sterkere. Vi er også opptatt av rammevilkårene for såkalte distriktbokhandler, som gjennom de nåværende rammebetingelsene med frie priser på

skolebøker, mistet sitt skoleboksalg. Distriktsbokhandler er ikke nødvendigvis kjedeuavhengige, men tilhører ofte enten sammenslutningen Fri Bokhandel, eller er utsalgssteder som tilhører Libris kjeden. En gjennomgående tendens i dagens bokmarked (dette gjelder så vel i byer som i distriktene) er dessuten at bokhandlene flytter inn i kjøpesenter for å konkurrere i markedet der folk befinner seg. Denne forflytningen betyr i realiteten at bokhandleres husleie øker samtidig som lengre åpningstider fører til økte lønnskostnader. Bortfallet av skoleboksalg kombinert med disse mer allmenne endringene i varemarkedet, legger åpenbart et sterkt press, særlig på mindre bokhandlers marginer. Skulle dette medføre nedleggelse, vil det ganske fort gjøre norsk litteratur mindre tilgjengelig for dem som bor utenfor tettbygde strøk.

Forfatterforeningene tror at det for litteraturen og bokkjøperne er svært viktig at det opprettholdes et bredt spekter av bokhandlere med et variert tilbud også i distriktene. Evalueringsrapporten viser at omsetningen av bøker øker på nett. Forsvinner distriktsbokhandlene, vil netthandelen kunne overta noe av salget og sørge for en viss tilgang og spredning, men bokhandlene som lokale kulturarenaer og faghandlere forsvinner. Mindre kjente forfatterskap som trenger tid for å etableres og ikke minst rom hvor de kan formidles og synliggjøres, vil kunne miste en svært viktig eksponeringsarena. Vi vil peke på at det er viktig å følge utviklingen i distriktsbokhandlene nøye, og sørge for rammebetingelser som bidrar til å styrke og utvikle bokhandelens fagkunnskap og formidlingsevne. Gode rammebetingelser på dette området vil gagne en mangfoldig norsk litteratur og styrke bokhandelen som kulturarena. Merkur bok, et kompetanseprogram for bokhandlere i distriktene, må i denne sammenheng styrkes og videreutvikles også med tanke på formidling av bøker i litteraturabonnementene.

2) Bredden i tilbudet

Litteraturabonnementene

Fram til bransjeavtalen ble endret i 1998, var mange bokhandlere forpliktet til å ha bøker på lager i utgivelsesåret samt ett år etterpå - enten alle norske originalutgivelser (fra forlag som var medlem i Den norske Forleggerforeningen) eller alle bøker innen innkjøpsordningene for skjønnlitteratur. Hvilke bokgrupper en var forpliktet til å lagerføre var avhengig av bokhandelens omsetning. I den nye bransjeavtalen som gjaldt fra 1999, falt denne forpliktelsen bort. Frivillige abonnementsordninger erstattet de pliktige ordningene.

En av de mest dramatiske konsekvensene av bokavtalen var nedgangen i A- og B-abonnementer. I perioder var det kun litt over 140 bokhandler av godt over 600 som hadde abonnementer som gjorde at en bredde av blant annet ny norsk skjønnlitteratur var å finne i butikkene. Denne nedgangen var ikke ny i 2004, men ble ytterligere forsterket av bokavtalen som innførte nye og lite forpliktende litteraturabonnementer. For utviklingen av norske forfatterskap, som er en tidkrevende prosess, var dette svært uheldig. Forlagenes langsiktige forfatterskapstenkning ble altfor ensidig knyttet til bibliotekenes innkjøpsordninger. Slik vi ser det er utviklingen av norsk litteratur avhengig av at litteraturen finnes og synliggjøres i så vel bibliotekene som i bokhandlene.

Evalueringsrapporten bruker i stor grad antall titler som mål for diversitet, og konstaterer at antall titler innenfor roman/krim sjangeren har vært økende, men noe synkende på lyrikk/novelle området. Konklusjonen deres blir at målt i antall titler er bredden i litteraturlitbudet blitt bedre, men at denne bredden hovedsakelig befinner seg innenfor roman- og krim/spenningssjangeren. Forfatterne har lenge vært kritiske til at antall titler i seg selv er et godt nok mål for diversitet. Nedgangen i bokhandler med abonnementer som distribuerte

bredden av norsk skjønnlitteratur, gjorde at opplagstallene for mange bøker ble svært lave, og vårt spørsmål var: Hvor lave kan opplagstallene til en bok bli, før denne boken ikke lenger vil bli gitt ut? Å opprettholde bredden av ny norsk skjønnlitteratur over tid, avhenger etter vårt syn av at det finnes gode distribusjonsordninger i Bokavtalen.

Vi savner en egen utredning av utviklingen av titler og tilbud av barne- og ungdomslitteratur. Det har lenge vært en nedgang i opplagstallene for norske barne- og ungdomsbøker og det har vært en generell oppfatning av at det har vært oversatte bøker som har dominert i barneavdelingene i bokhandlene. Denne utviklingen vil muligens endres med de nye litteraturabonnementene som ble innført i mai i år, men det er en svakhet ved Telemarkforsknings evaluering av Bokavtalen at den overhode ikke belyser de særegne utfordringene ved barne- og ungdomslitteraturen, men uten videre slår den sammen med voksenlitteraturen og analyserer dette under ett. Det er flere ulikheter både i formidling, salg, posisjonering og utvikling som burde vært belyst i evalueringen.

Vi tror imidlertid at innføringen av nye litteraturabonnement i Bokavtalen, noe som har skjedd i etterkant av ferdigstillingen av evalueringsrapporten, kan bidra til å snu den negative utviklingen vi har sett på dette området for både voksen-, barne- og ungdomslitteratur de siste årene. Utviklingen i bokmarkedet har de siste årene gått i retning av en større kommersialisering, med store salgskampanjer for få titler. Dette skyldes etter vårt syn hovedsakelig liberaliseringen av den forrige bokbransjeavtalen og nå bokavtalen. Skal det opprettholdes en mangfoldig og sterk litteratur på norsk, må det eksistere ordninger med en kulturpolitisk målsetting som distribuerer og formidler litteratur utover kampanjetitlene.

Bokbransjens litteraturpolitiske samarbeidsutvalg (hvor Bokhandlerforeningen, Forleggerforeningen og Skribentorganisasjonene er representert) nedsetter i disse dager et utvalg som skal utarbeide formidlingsordninger for litteraturabonnementsordningsbøkene. Dette viser at viljen og forståelsen for at det litterære mangfoldet i Norge krever at både bokbransjen og myndighetene tar litteraturpolitisk ansvar er til stede i bokbransjen. Vi tror det er viktig å knytte systematisk formidling av litteratur som selges gjennom abonnement, opp til allerede eksisterende arenaer og programmer som for eksempel i Merkur bok.

Utvikling i inntektene til forfatterne og oversetterne

Dette avsnittet i evalueringsrapporten baserer seg hovedsakelig på data fra Levekårsundersøkelsen blant kunstnere som ble gjennomført i fjor. På spørsmålet om det er systematiske forskjeller i forfatter og oversetterinntekter før og etter Bokavtalen trådte i kraft, konkluderer evalueringen med at det er det ikke: "Analysene bekrefter imidlertid inntrykket fra tidligere undersøkelser, nemlig at forfattere og oversettere har hatt en svak inntektsutvikling i perioden 1993-2006."

Det er i denne sammenhengen viktig å understreke det er store ulikheter mellom forfatters inntekter, samt de svakheter i Levekårsundersøkelsen vi tidligere har gjort oppmerksom på i høringsvar av 30.10.2008. I et lite språksamfunn som det norske vil aldri markedet kunne sørge for at vi får en så mangfoldig litteratur som mange ønsker at vi skal ha også i Norge. Vi vil ikke kunne opprettholde en bredde og sørge for nyrekruttering og en langsiktig bygging av forfatterskap utelukkende via bokmarkedet. At det finnes arbeidsstipend for kunstnere i det norske samfunnet, vil i perioder være et leve eller ikke leve for storparten av norske forfattere. Og da er en ikke bare nødt til å se på antallet slike stipender, men på størrelsen. I dag sikrer ikke statens kunstnerstipend (årlig utbetaling på 186.000 kroner) forfatterne som får dem en inntekt de kan leve av. Selv om vi også vil peke på at med dagens litteraturabonnementer

tjener en gjennomsnittlig skjønnlitterær voksenbokforfatter automatisk rundt 15 000 kroner mer på en bokutgivelse enn for ett år siden. Et vesentlig bidrag i en gjennomsnittlig forfatterøkonomi. Litteraturabonnementene gir også bokhandlene en god førsteeksemplarrabatt som gjør at boken kan selges med en god fortjeneste. Abonnementsordningene bidrar dermed til å gi mindre bokhandler som ikke har en sterk forhandlingsposisjon vis a vis forlagene, en høy rabatt på et visst segment bøker.

Igjen vil vi peke på at det ikke er mulig å skille ut spesifikk informasjon om barne- og ungdomslitteratur i evalueringen. Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere er bare nevnt i forbindelse med kunstnerundersøkelsen og forfatternes inntektsforhold, men forskjeller mellom barne- og ungdomsbokforfattere og voksenbokforfattere er uregistrerbare.

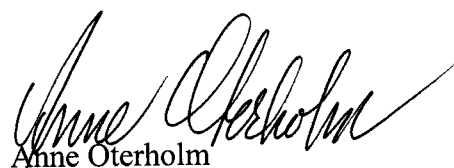
I vår tilbakemelding av 14. august 2007 om mandat for evaluering av Bokavtalen til KKD, la vi vekt på nettopp det at det var viktig å skille ut undergruppene i bokgruppe 4 for å se på utviklingen til den enkelte bokgruppe. Dette er ikke gjennomført i evalueringen. Selv ikke i kapittel 5 der skjønnlitteratur splittes opp i enkelte sjangere, er barnelitteratur nevnt.

Konklusjon

Dagens Bokavtale er liberalisert i forhold til tidligere avtaler. Likevel mener vi at bokavtalens litteraturabonnementer (med gunstig rabattering til så vel kjedebokhandler som til frie) og fastpris, er et svært viktig litteraturpolitisk virkemiddel. Litteraturabonnementene bidrar til å opprettholde et bredt tilbud av norsk litteratur tilgjengelige for alle og gir også en mindre korleksjon til kjedenes sterkere posisjon overfor både forlag og uavhengige bokhandler. I tillegg vil naturligvis kjedenes egen vilje til å formidle et bredt tilbud i framtiden være avgjørende for om deres markedsposisjon viser seg å bli problematisk. Etter vårt syn er det svært viktig at denne evalueringen følges opp, både i forhold til bredde og tilgjengelighet.

Litteraturnæringene står overfor store omstillinger i framtiden, kanskje særlig i forhold til overgangen til digital distribusjon. Et av de viktigste litteraturpolitiske virkemidlene så langt har i Norge vært momsfritak for bøker. Vi ser at dersom dette virkemiddelet kun skal omfatte papirbøker og ikke elektroniske bøker, vil det kunne få store konsekvenser for både forfattere og andre aktører i bokbransjen. For forfatterne betyr det ganske enkelt at vårt royaltygrunnlag trolig blir langt lavere enn det er i dag (momspåslaget vil ikke være en del av dette grunnlaget) og våre inntekter vil synke. Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere og Den norske Forfatterforening anbefaler at Bokavtalen videreføres. Se for øvrig vår høringsuttalelse av 21. september 2009 til utkast til ny merverdiavgiftsforskrift.

Sverre Henmo (sign)
Leder i Norske Barne- og
Ungdomsbokforfattere

Anne Oterholm
Leder i Den norske Forfatterforeningen